

INSTRUCȚIA ȘI EDUCAȚIA ÎN PRINCIPATELE ROMÂNE PREAȘOPTISTE. OBSERVATORI ȘI APORTURI FRANCEZE DE LA 1821 PÂNĂ ÎN AJUNUL REVOLUȚIEI DE LA 1848 (II)

Violeta-Anca EPURE*

După anul 1821, difuzarea limbii franceze în Principatele Române a înregistrat noi progrese datorate atât tinerilor intelectuali care reveneau de la studii din Franța, cât și preceptorilor care-i educau pe copiii boierilor români sau care predau în școlile private și publice, originari tot din patria lui Voltaire. O contribuție importantă a avut-o și circulația intensă a cărților autorilor francezi¹, citite fie în original, fie în traducere, care au contribuit la răspândirea ideilor occidentale, în general, și ale culturii franceze, în special².

Încă din deceniul al treilea al secolului al XIX-lea, în Principate au sosit mulți străini; unii dintre ei posedau o cultură aleasă și s-au angajat ca profesori în casele bogaților, unde predau diverse materii în limbile franceză, germană, greacă și italiană. Mai târziu, cei mai întreprinzători dintre ei, au deschis pensioane particulare de băieți sau de fete, cu aprobarea Eforiei Școalelor. Pensioanele au primit la scurt timp nu numai elevi externi, ci și interni, de pe urma cărora proprietarii lor obțineau beneficii substanțiale. Părinții erau mulțumiți pentru că nu mai aveau nicio grijă cu privire la educația copiilor lor internați la pensioane, fiindu-le astfel asigurate procesul de învățământ, însușirea unei limbi străine cel puțin, educația și bunele maniere³.

În 1822, J. M. Lejeune, profesor de literatură și fost secretar al domnului Moldovei Scarlat Callimachi și preceptor al copiilor săi, a publicat la Editura Masson din Paris, traducerea lucrării consulului austriac din Moldova, Raicevich, *Voyage en Valachie et en Moldavie*. În acea lucrare se preciza că educația băieților din familiile bune era încredințată profesorilor francezi; dascălul grec nu mai predă decât religia și greaca, limba franceză câștigase teren și toți boierii înțelegeau și vorbeau franțuzește. Conform acelei mărturii, orice persoană care beneficiase cât de cât de educație era în stare să converseze în franceză⁴.

---

* Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava; e-mail: violetaanca@atlas.usv.ro.

¹ Papacostea-Danielopolu 1974, p. 155-156.

² Păuș 2010, p. 139; Oncescu 2007, p. 25.

³ Potra 1990, p. 52.

⁴ „Toți boierii vorbesc azi franțuzește și nu e nimeni care, dacă a primit ceva educație, să nu fie în stare a ținea o conversație în această limbă” (Calistru 2003, p. 43; Dumas, Dumas 2003,

În mai 1823, consulul francez de la București, Hugot, acuza guvernul muntean că ar fi împărțit veniturile școlii, care, mai înainte, „sub greci”, avea „15-18 profesori” între boieri; observatorul francez mai consemna revoltat că a fost necesar ca „un agent străin” să intervină pentru ca din suma de 110000 lei să se păstreze vreo 300-400 lei pentru un singur profesor român⁵. La 25 mai, Hugot îi scria lui Damas despre soluția pe care el o găsisese pentru creșterea influenței franceze în Valahia: cum domnitorul confiscase suma de 104000 de piaștri necesară plății profesorilor străini care activau la Colegiul de la București, iar tinerii boieri creșteau într-o stare de ignoranță crasă, parcă mai mare chiar decât a părinților lor, soluția propusă era trimiterea unor asemenea fii de boieri la studii în Franța. După mai multe demersuri și după ce a înfruntat în repetate rânduri atât opoziția domnului, cât și pe cea a consulului austriac, Hugot a obținut și prima victorie în această direcție: fiul cel mai mare al marelui postelnic Filip Lenș, care avea vreo 15 ani, plecase cu 12 zile mai înainte la Paris, la școala domnului Lemoine. Consulul francez mai specifica și că ceilalți doi frați vor lua drumul Parisului în curând; el își exprima, totodată, speranța că și alții îi vor urma exemplul lui Filip Lenș, mai cu seamă că și un boier pe nume Golescu îi ceruse domnitorului permisiunea de a-și trimite fiii la studii în Franța⁶.

Într-un raport consular adresat de Hugot lui Damas, la 29 ianuarie 1825, se menționa, printre altele, și prezența unui dascăl francez la Curtea domnească care se ocupa de educația beizadelelor, plătit cu modesta sumă, după părerea conaționalului său, de 150 de piaștri pe lună⁷.

Între 1822 și 1828, în timpul domnitorului Ioniță Sandu Sturdza, la Iași au existat patru pensioane franceze: trei de băieți și unul de fete⁸. În prima categorie se înscriau cel al lui Victor Cuénim-Four, pensionul lui Mouton și pensionul de la Miroszlava, condus de profesorii Lincourt, Chefneu și Bagard⁹. Mai târziu, ultimul pensionat menționat a fost condus numai de Lincourt¹⁰. Domnul Mihail Sturdza îl prețuia foarte mult pe profesorul Lincourt și chiar i-a încredințat educația fiilor săi, Dimitrie și Grigore. În 1834, l-a însărcinat

---

p. 118).

⁵ Hurmuzaki 1912, p. 1099; Iorga 1971, p. 90.

⁶ Hurmuzaki 1913, p. 17-18.

⁷ *Ibidem*, p. 7.

⁸ Eliade 1914, p. 250; Berindei 1979, p. 406; Mărieș 1985, p. 154-155; Berindei 1991, p. 382.

⁹ Eliade 1914, p. 300; Iorga 1971, p. 120; Berindei 1979, p. 406; Mărieș 1985, p. 154-155; Drăgan, Stescu 1999, vol. II, p. 571; Vitcu 2002, p. 29; Dumas, Dumas 2003, p. 118; Ioniță 2007, p. 209; Liu 2008, p. 145-146.

¹⁰ Revoluționar, institutor originar din Lunéville, Lincourt a sosit la Iași în 1813; el îmbina talentul profesoral și pedagogic cu acela de industriaș; avea la Iași „o moară de oloi” făcută de el însuși. Lincourt era atât de atașat de Moldova, încât o numea patria sa adoptivă. La 1835, s-a retras în capitala moldavă, unde a și murit la scurtă vreme (Dumas, Dumas 2003, p. 118).

cu misiunea de a-i conduce la studii în Franța, la Lunéville, la institutul condus de abatele L'Hommé, fost profesor al domnului. Din cea de-a doua categorie, menționăm pensionul de fete „Garet et son épouse”. În 1830, cuplul Garet a plecat la Strasbourg pentru a deschide o librărie. S-au întors la Iași după trei ani, unde au redeschis pensionul; la 29 iulie 1834, elevele pensionului au dat în onoarea noii domnii a lui Mihail Sturdza, în salonul boierului Balș, prima reprezentație teatrală în limba franceză jucată de tinere moldovene. Ziarul *Albina Românească* remarca progresele realizate de eleve în învățarea acestei limbi. În 1836, pensionul mai avea 12 fete, domnul Garet era singurul profesor, iar soția sa se ocupa de chestiunile administrative și de supraveghere. Surorile lui Mihail Kogălniceanu au frecventat acest pension. Pensiunea „Garet” va funcționa până în 1848, anul morții fondatorului său¹¹. Pe la 1845, pensionul francez al lui Louis Jourdan, protejat al consulatului, originar din Lausanne, se bucura de o notorietate recunoscută de către autoritățile politice și de către presă¹².

Ziarul *Albina Românească* era plin cu anunțuri despre deschiderea de pensioane la Iași, conduse de profesori francezi: în numerele publicației apărute în 1831-1832, erau menționați Victor Cuénim, Louis Jourdan, Malgouverné, Tribout, Lincourt, Bagard (Bagarre)¹³. În toamna anului 1832, Vaillant a deschis cu soția sa un pension de fete, care se va bucura de o bună reputație. Până în 1838, a funcționat și pensionul de fete al doamnelor Comble și Bonet (Bonnay), care fusese inaugurat la începutul perioadei regulamentare¹⁴. A mai existat și un institut particular de învățământ pentru băieți, condus, timp de cinci ani, de suditul francez J. Sachetti, fondatorul „fabricii” de mașini și unelte agricole din Iași¹⁵.

Consulul Duclos a întocmit la 15/27 februarie 1832 o listă a supușilor francezi din Iași, printre care figurau și profesori de franceză, precum Carron, originar din Franța, Ballif, din Elveția, preceptori precum Laurent, francez la origine sau L. Jourdan, institutoarele Madame Raimond și Madame Pranapré, ambele franțuzoaice.

Un moment important în evoluția studiului în limba franceză a fost reprezentat de prevederile privind învățământul public în spiritul Regulamentelor Organice, emise în Valahia în 1831 și în Moldova în 1832. Erau de fapt primele legi ale educației în sensul modern al cuvântului, care au

¹¹ Husar 1968, p. 69; Berindei 1979, p. 406; Mărieș 1985, p. 154-155; Dumas, Dumas 2003, p. 119.

¹² În aceeași perioadă, profesorii Charles Malgouverné și Tribout făceau publicitate institutului lor în *Albina Românească* (Vitcu 2002, p. 29; Dumas, Dumas 2003, p. 123).

¹³ Iorga 1971, p. 93, 120; Bădărău 1982, p. 389; Mărieș 1985, p. 155; Liu 2008, p. 146.

¹⁴ Hurmuzaki 1912, p. 445; Berindei 1963, p. 194; Isar 1972, p. 38; *Istoria românilor* 2003, p. 335.

¹⁵ Mărieș 1985, p. 155.

pus definitiv capăt învățământului grecesc și au deschis calea celui național în limba română. În aceeași perioadă s-a înregistrat însă și o exagerare a rolului limbii franceze, prin tendința de a înlocui limba română în învățământul privat și la academiile princiare. Franceza se regăsea printre „materiile extraordinare”. Printre școlile care au susținut instruirea în limba franceză și au încurajat sosirea profesorilor de origine franceză, o putem aminti pe cea de la „Sf. Sava” din București¹⁶, deschisă în 1818 de Gheorghe Lazăr, sau gimnaziul de la Iași, înființat în 1828 și condus de Gheorghe Asachi. La instituția de învățământ din capitala Valahiei, problema limbii fusese tranșată cu fermitate: „cel ce nu știe franțuzește să nu intre!” Ambele instituții au acordat un loc privilegiat limbii franceze în programele lor de studii. Sunt documente care atestă aceste programe, numele profesorilor de franceză, existența manualelor, dicționarelor și cărților de limba franceză din bibliotecile lor. Începând din anul 1830, numărul școlilor în care franceza era studiată a crescut semnificativ¹⁷.

De altfel, în spațiul românesc s-a înregistrat după 1829 și o mare „foame” de carte franceză, alimentată și satisfăcută în parte de existența librăriilor și cabinetelor de lectură¹⁸. În Principate, s-au stabilit și franțuzoaice de origine nobilă sau burgheze, cel mai adesea văduve, care deveniseră directoare de școală sau institutoare în familiile boierești. Fetele trebuiau să învețe limba franceză, pe atunci la modă, eventual și pianul, dar și să bea ceai sau să comande servitorilor. Au fost aduse cu mari cheltuieli și guvernante franceze de la Paris. La începutul anilor '30 ai secolului al XIX-lea, în pensionul soților Germont, tinerele învățau franceza, dar și să cânte la pian, la harpă, să danseze, să deseneze sau să coase. Tot în 1830 era fondată și școala condusă de contesa Grandpré, care sosise în acel an de la Sankt Petersburg. Dacă în 1832, la pensionul său învățau 4 fete, în 1836 numărul lor a crescut la 30, una dintre ele fiind chiar sora soției domnitorului. Doamna de Maymond și fiica sa aveau un pension de domnișoare la doamna Casandra Cantacuzino. În 1834, sosea la Iași, din Basarabia, unde soțul său se ocupa de agricultură, doamna Chamboneaux (sau Chambonot). Ea a fondat un pension mai modest pentru fetele mai sărace. Taxa la pensionul ei era de 500 de franci pe an, în timp ce la concurențele sale era de 700-800 de franci. În 1844, Philippe-Auguste Joye, născut la Charleville, în 1802, și soția sa, Justine-Mélanie, au fondat un pension pentru fete care va funcționa la Iași până în 1862¹⁹. Călătorul francez M. Cochelet menționa existența în orașul Iași a trei pensioane franceze pentru fete și a unuia pentru băieți. Deși erau foarte bine

---

¹⁶ Dumas, Dumas 2003, p. 119-120; Ioniță 2007, p. 51.

¹⁷ Potra 1990, p. 43; Păuș 2010, p. 139-140.

¹⁸ Ioniță 2007, p. 73.

¹⁹ Calistru 2003, p. 45; Dumas, Dumas 2003, p. 121, 123.

conduse, ele abia puteau rezista din cauză că boierii bogați preferau să-și educe copiii la universitățile din străinătate. Un lucru similar se întâmpla și la București, unde existau două pensioane „ținute de franțuzoaice”²⁰. Prezența pensioanelor franceze în Principate reprezenta în viziunea lui Cochelet un omagiu adus limbii franceze, care era influentă mai ales la București, la Colegiul „Sf. Sava”, care era frecventat de peste 500 de elevi. Programul de studii era compus din șase clase. Se țineau câte cinci ore de limbă franceză, care erau urmate aproape de toți tinerii. Excepție făceau fiii de boieri, care erau crescuți la Paris sau care beneficiau de educație în familie, unde erau instruiți de institutorii francezi. În plus, în Europa, nu exista niciun oraș (nici măcar Varșovia sau Sankt Petersburg), unde limba franceză să beneficieze de o circulație „atât de largă ca la București”²¹, în ciuda faptului că era vorbită peste tot de înalta societate.

J. A. Vaillant, venit în Valahia pe la 1829, a fost mai întâi „preceptor sau măcar profesor de franțuzește” în casa lui George Filipescu²². A deschis în anul 1830, cu aprobarea lui Kiseleff „o școală de limba franțuzească”, împărțită în două clase, pentru gramatică și literatură²³. În 1832, a fost chemat de Eforia Școalelor pentru a conduce acea instituție de învățământ, pe care ar fi dorit s-o transforme într-o școală independentă de limbă franceză²⁴.

După întemeierea Academiei Mihăilene, în 1835, de către domnitorul Mihail Sturdza, el însuși iubitor al limbii franceze și format în spiritul acelei culturi, franceza a fost predată de profesori nativi, aduși acolo special pentru acest lucru; acolo au funcționat numeroși profesori, precum Etienne Monton (1830-1831)²⁵, Ch. Tissot (1837-1845), Charles Malgouerné (1835-1849), Louis Répey²⁶, Saint André, L. Jourdan, Jules Sachetti, Gallice, Campanu-Molère, Saint-André, Armand Loisel (în 1844), Paul Ménestrier (din 1845), Augustin Gallice (1846)²⁷. Au rămas celebre cuvintele pe care profesorul de

---

²⁰ Cochelet conchidea că „toate aceste eforturi puse în slujba educației, adesea nerentabile pentru cei care le întreprind, sunt un strălucitor omagiu adus limbii noastre” (Rally 1931, p. 291; *Prin Țările Române* 1984, p. 57-58).

²¹ Rally 1931, p. 291; *Prin Țările Române* 1984, p. 58.

²² Adamescu 1924, p. 70; Dușu 1972a, p. 155; Isar 1972, p. 37.

²³ În 1831, când eforia a decis să introducă la școala de la „Sf. Sava” un curs de limba franceză, cu a cărui predare erau însărcinați Simion Marcovici și Ioniță Pop, Vaillant era încă profesor particular (Adamescu 1924, p. 70; Isar 1972, p. 37).

²⁴ Platon 1965, p. 948; Dușu 1972a, p. 155; Isar 1972, p. 37.

²⁵ Bădărău 1987, p. 11, 87-88; Ungureanu 2004, p. 208.

²⁶ Louis Répey l-a ajutat pe Gheorghe Grasse în redactarea primului proiect de reformă a academiei prin introducerea limbii române în învățământul superior. Era retribuit cu 2400 de franci pe an la Academia Mihăileană; în plus mai dădea și lecții particulare pentru nu mai puțin de 120 de franci pe lună. A plecat de la Iași la București în 1837 (Drăgan, Stescu 1999, vol. I, p. 278; Dumas, Dumas 2003, p. 121; *Istoria românilor* 2003, p. 331-332).

²⁷ Drăgan, Stescu 1999, vol. I, p. 302; Vitcu 2002, p. 33; Dumas, Dumas 2003, p. 122-123;

literatură franceză Louis Répey le-a rostit în fața elevilor Academiei Mihăilene la 1836:

„[...] studiați pentru a nu rămânea mai prejos de rostul vieții ca oameni, studiați pentru că patria cere de la voi fii luminați, magistrați chibzuiți, apărători pricepuți, studiați pentru că, în calitate de membri ai marii familii europene, nu puteți rămânea zăbavnici în mersul cel răpede al civilizației”²⁸.

La 1837, a fost adus Charles Maisorable la Academia Mihăileană pentru a preda limba și literatura franceză printr-o metodă mai modernă; cum însă principiile de democratizare ale profesorului francez, care fusese numit între timp și rector, l-au deranjat pe consulul rus, domnitorul a fost nevoit să-l demită²⁹. La Iași, pe la 1834, Sachetti a deschis un institut particular de învățământ pentru băieți, pe care l-a condus vreme de cinci ani. A predat franceza, germana, greaca, româna, aritmetica, istoria și geografia. A folosit metoda lui Jacotot și Lancaster. În 1844, soția sa, Charlotte Sachetti, fonda un pension pentru domnișoare, apreciat de *Albina Românească*, din 27 august, același an³⁰.

Alături de actori, ingineri, medici, librari, profesorii și preceptorii de limbă franceză au întreținut curentul francez în civilizația și cultura Moldovei³¹. În domeniul culturii, în Moldova primei jumătăți a veacului al XIX-lea, influența franceză a fost preponderentă. Consulul Duclos releva într-o depeșă din 1834 rolul civilizator al Franței: toată generația acelei epoci, cu vârste cuprinse între 18 și 35 de ani, era formată în spirit francez și educată la școli franceze. Toate pensiunile de fete erau conduse de franțuzoaice. El mai semnală și existența a patru pensiune de fete la Iași, două la Botoșani și unul la Galați. Duclos mai sublinia și că importul de obiecte de lux din Franța crescuse considerabil pe parcursul ultimului deceniu, iar limba franceză se bucura de o largă răspândire în toate clasele societății. Faptul era remarcat și de diplomatul Bois le Comte în 1834, atât la Iași, cât și la București³².

Într-o scrisoare din 12 mai 1837 adresată contelui Molé, consulul Franței de la Iași, Duclos, remarca că datorită domnitorului, care era un simpatizant al culturii și civilizației franceze, trei profesori francezi predau la Academia Mihăileană pe salarii considerabile. Duclos spera ca în curând numărul lor să crească. Tot el sublinia faptul că pentru studiul limbii ruse, care era obligatorie la acea școală, nu exista decât un profesor fără învățăcei, pe când cursul de franceză, care nu era obligatoriu, era frecventat de toți elevii.

Ioniță 2007, p. 51-52.

²⁸ Ioniță 2007, p. 209-210.

²⁹ Taftă 1992, p. 565; Dumas, Dumas 2003, p. 121-122; Ioniță 2007, p. 209-210.

³⁰ Acest francez era originar din Jura. A sosit la Galați la 1833 și a fondat o școală, care nu s-a bucurat de succes (Dumas, Dumas 2003, p. 123-124).

³¹ Mărieș 1985, p. 155-156.

³² Hurmuzaki 1913, p. 351, 856-857, 969-972.

Duclos aprecia că în câțiva ani, folosirea limbii franceze se va generaliza în Principate, ca și în Franța³³.

Traducerile din Racine, Molière, Voltaire, Regnard, Bernardin de Saint Pierre s-au intensificat³⁴. Teatrul francez înființat la 1832 de trupa lui Baptiste Foureaux a făcut cunoscută literatura franceză; prezența lui în capitala moldavă a condus indirect la creșterea numărului de cumpărători de carte franceză. Au fost înființate la Iași librării; o amintim pe cea a supusului francez, de origine elvețiană, Fr. Bell, fost profesor de franceză în casa lui Dimitrie Ghica, naturalist pasionat și ornitolog, care-și procura cărțile din Franța și din Belgia³⁵. Pe lângă librării, au fost înființate și cabinete de lectură, cu rolul de biblioteci de împrumut; cartea franceză în original sau în traducere era la mare căutare. Stocurile de cărți erau completate și împrăpătate periodic. Problemele care puteau apărea erau legate de transportul publicațiilor, de satisfacerea gustului public, dar mai cu seamă de a nu contraria cenzura oficială³⁶.

De pe la începutul deceniului al patrulea al celui de-al XIX-lea veac, au început să se editeze cărți destinate studierii limbii franceze. Dacă în 1830, Grigore Pleșoianu tipărea la Sibiu *Limba franțuzească și ortografia ei*, o traducere a gramaticii lui Fournier, la 1835, Costache Aristia edita la București o *Prescurtare de gramatică franțuzească*.

În deceniile 4 și 5 ale secolului al XIX-lea, numărul tinerilor care luau drumul Parisului pentru a studia a fost în continuă creștere. Ei nu mai aveau nevoie de prezența ofițerilor ruși, ca la 1830, pentru a conversa și a învăța franțuzește, tinerii români mergeau direct în Franța³⁷. Capitala acestei țări a fost în prima parte a veacului al XIX-lea un centru de formare culturală, politică și ideologică pentru tineretul român. După 1830, din grupul de tineri sânguincioși care studiau domenii diverse, stăpâniți de elan patriotic, îi menționăm pe frații Vasile și Iancu Alecsandri, N. Kretzulescu, Al. I. Cuza, Panaite Radu, N. Cantacuzino-Pășcanu, M. Anagnosti, Iancu Filipescu-Vulpe, C. N. Brăiloiu, Dimitrie și Ion C. Brătianu, Ioan și Gr. Suțu, P. Donici

³³ *Ibidem*, p. 908; Bădărău 1996-1997, p. 209.

³⁴ Eliade 1914, p. 297, 300-301, 307, 323; Berindei 1979, p. 406.

³⁵ Consulul prusac J. F. Neigebaur consemna că „în librăriile lui Fr. Bell și A. Hennig puteau fi comandate toate cărțile literaturii europene” (Duțu 1972b, p. 173; Filimon 1973, p. 75-76; Mărieș 1985, p. 156; Vitcu 2002, p. 293; Ioniță 2007, p. 44, 216).

³⁶ Era un lucru obișnuit să se întocmească liste cu publicațiile intrate în Principate, dar și adevărate cataloage pentru cărțile care se aflau în librărie sau la cabinetul de lectură. Un exemplu în acest sens ar fi cel întocmit de proprietarii unei „dughene” din Focșani, la 25 februarie 1848 (Liu 1985, p. 292).

³⁷ „În cetatea luminilor și a ideilor înnoitoare, ei culegeau învățătură, dar mai ales ideile progresului” (Lapedatu 1942, p. 391; Stan 1988, p. 396; Ioncioaia 1994, p. 525, 539).

și C. Bălcescu. Un alt grup, din care făceau parte beizadelele Dimitrie și Grigore Sturdza, dar și Mihail Kogălniceanu, va fi trimis la Lunéville³⁸.

Pentru perioada 1829-1834, Pompiliu Eliade menționa prezența la Paris a 18 tineri munteni, printre care și Petrache Poenaru³⁹, precum și a unui moldovean, Vasile Alecsandri⁴⁰. Călătoria și studiile la Paris nu erau accesibile decât câtorva privilegiați, care însă vor forma „echipele conducătoare în știința și în viața politică ale României până pe la începutul anului 1880”⁴¹.

La 14 august 1834, Mimaut îi scria lui Rigny că a doua zi urmau să plece în Franța, la Lunéville, la școala abatelui L’Hommé, care-i fusese și lui profesor, cei doi fii ai domnitorului, unul de 16, iar celălalt de 14. Beizadelele erau însoțite de patru boieri și de dascălul lor francez, Lincourt, care se născuse chiar la Lunéville⁴².

La 1835, M. Cochelet a întâlnit aproape o sută de francezi stabiliți în București, pe care urma să-i protejeze. Printre ei se numărau și mulți tineri educați care îndeplineau funcția de preceptori ai copiilor marilor boieri din oraș, dar și tinere domnișoare, care se ocupau „în aceleași familii, de educația fetelor”⁴³.

Larga folosire a limbii franceze în Principate era consemnată și de Saint-Marc Girardin, călător prin Principatele Române pe la 1836. Mai cu seamă în cele două capitale, alături de turcă, rusă și germană, se vorbea și franceza, chiar mai bine decât la Bruxelles. Saint-Marc Girardin nota că, pe la 1780, un autor german remarcă că limba franceză era puțin răspândită în Principate. De pe atunci, ideile „europene, mai exact din Franța” au început să pătrundă în Principate, „stârnind interesul și curiozitatea”. El amintea și călătoria fiilor lui Alexandru Ipsilanti în Europa, la 1781⁴⁴. Din acea perioadă, prin intermediul literaturii și datorită marilor figuri de talie europeană, precum Voltaire, Rousseau, Buffon și Montesquieu, limba franceză s-a impus în cele

---

³⁸ Liu 1984, p. 129-143; Vitcu 2002, p. 28; Leancă 2005, p. 162-163.

³⁹ Se spune că pe durata studiilor în străinătate, cum nu beneficia de mijloace financiare ca să-și cumpere cursurile și tratatele de care avea nevoie, a fost nevoit să și le copieze, cu pana de găscă. Se pare că tocmai copiatul materialelor respective i-ar fi dat ideea inventării tocului-rezervor; invenția i-a fost recunoscută de guvernul francez prin brevetul din 25 mai 1827. Întors în țară la 1832, a fost numit director al Eforiei Școalelor Naționale, calitate în care va încerca să pună în aplicare lucrurile bune pe care le văzuse atâta vreme cât a studiat în străinătate (Potra 1990, p. 66; Berindei 1994, p. 516).

⁴⁰ Bodea 1966, p. 8-9; Dușu 1972a, p. 161; Iordache 1974, p. 16; Isar 1979, p. 42; Eliade 1982, p. 260-261; Berindei 1997, p. 156; Durandin 1998, p. 87; Petrescu 2009, p. 130-131.

⁴¹ Durandin 1998, p. 89.

⁴² Hurmuzaki 1913, p. 409.

⁴³ Rally 1931, p. 279-280; *Prin Țările Române* 1984, p. 55.

⁴⁴ Iorga 1981, p. 516; *Prin Țările Române* 1984, p. 62.

două Principate, unde se învăța așa cum în Franța se studia greaca sau latina, beneficiind de prestigiul unei limbi clasice⁴⁵.

La 23 martie 1838, consulul francez de la Iași, B. Huber, îi scria contelui de Molé că mulți francezi și elvețieni se stabiliseră la Iași și fondaseră un număr mare de pensioane franceze pentru băieți și pentru fete care, din păcate, nu se bucurau de o prea mare prosperitate. El sublinia faptul că nicăieri în Europa de Est, limba franceză „nu se cultiva [...] cu atâta succes ca în Moldova”⁴⁶. Consulul trimitea și o listă cu francezii notabili din circumscripția sa⁴⁷, dintre care îi menționa pe profesorii Victor Cuénim, Louis Vandamme de la Huși, François Garet și Charles Maisonnable⁴⁸.

La 7 septembrie 1838, Huber îl informa pe Molé despre rezultatele modeste obținute de elevii de la Academia Mihăileană, instituție care funcționa de 10 ani și care stăteau mărturie a proastei pregătiri atât a elevilor, cât și a profesorilor. Consulul francez aprecia că va mai trece ceva vreme până ce instrucția publică din Moldova se va ridica la nivelul celei din Europa Apuseană⁴⁹.

Auguste Labattut scria în *Revue de Paris*, la 1838, că familiile bogate din Principate își trimiteau copiii la pensiunile franceze⁵⁰. La 15 aprilie 1839, cotidianul francez *Le National* scria că francezii din Iași difuzau principiile franceze de la 1789 și 1830 și încercau să introducă în Principat limba, artele și comerțul francez⁵¹. La „Sf. Sava”, conform listei profesorilor întocmită la 1 iunie 1840, se regăseau și numele unor francezi precum Buvellot, Joben și Théot. Înaintea acestora predase la colegiu, începând de la 8 decembrie 1833 și până în martie 1839, Eugène Languillon⁵².

La 1839, Felix Colson aprecia că măsura recentă a domnului Al. Ghica de înființare a școlilor sătești nu va da rezultatele scontate, deoarece, avea în vedere noi cheltuieli pe seama comunelor. Cât despre Academia Mihăileană, el constata la aceeași dată lipsa unei catedre de istorie națională care ar fi trebuit să le inspire elevilor dragostea de patrie. Cât despre tinerii aflați la studii în Apus și cu precădere în Franța, călătorul francez aprecia că, spre deosebire de predecesorii lor din deceniul al treilea al aceluși secol, a căror

---

⁴⁵ *Prin Țările Române* 1984, p. 62.

⁴⁶ Hurmuzaki 1913, p. 693.

⁴⁷ Adică având o reputație bună și care rezidau de multă vreme în Valahia (Dumas, Dumas 2003, p. 122).

⁴⁸ *Ibidem*, Hurmuzaki 1913, p. 693; Ungureanu 2004, p. 222.

⁴⁹ Hurmuzaki 1913, p. 714-715.

⁵⁰ Haneș 1929, p. 109. *Apud* Dumas, Dumas 2003, p. 122.

⁵¹ Dumas, Dumas 2003, p. 122.

⁵² Isar 1972, p. 38.

misiune „se mărginise să creeze moda în Valahia”, cei din urmă trebuiau să dea „oameni de o utilitate specială pentru țara lor”⁵³.

La 15 septembrie 1843, consulul francez de la Iași, Duclos, îi scria lui Guizot, ministrul de Externe al Franței, că întreaga generație actuală, de la 18 la 35 de ani era formată *à la française* și că toți frecventau școlile franceze. În plus, toate pensiunile de fete erau conduse de franțuzoaice; existau patru asemenea instituții la Iași, două la Botoșani și unul la Galați. Consulul francez consemna că puțini părinți își trimiteau, totuși, odraselele în Franța să-și desăvârșească educația. Nu era numai o modă, ci și un ascendent moral asupra celorlalte națiuni, pe care rușii, de exemplu, păreau să-l înțeleagă mai bine⁵⁴. În același an, trei preceptori francezi se instalaseră la Iași: era vorba de Joseph Leyman, Nicolas Laforge și Antoine-Charles Coquard.

În 1847, prințul Sturdza a decis suprimarea limbii române în învățământul secundar și superior. Academia Mihăileană a fost transformată într-un colegiu francez și încredințată lui Charles Malgouverné. Limba franceză a devenit, astfel, singurul instrument de comunicare a cunoștințelor către elevi. Prima încercare de înlocuire a limbii române cu franceza data în Moldova de pe la 1836, dar Comitetul Academic, în frunte cu Gheorghe Asachi, s-a opus. Din 1843 datează o nouă tentativă a lui Mihail Sturdza de impunere a limbii franceze ca limbă de predare în învățământ⁵⁵. La 16 august 1847, Duclos îi relatează epistolar lui Guizot că, după cum mergeau lucrurile în Moldova, în curând se vor forma facultăți pentru care se vor aduce profesori din Franța. În 1848, noul consul francez, Guérout, consemna într-un raport că domnul voia să-l înlocuiască pe Malgouverné, să aducă un nou profesor de la o universitate franceză, care să fie plătit cu 10000 de franci pe an. El sublinia că nu exista în Moldova acelor vremuri un rol mai onorabil de îndeplinit decât acela de profesor la acea instituție, care să fie pe măsura celor mai distinși dascăli francezi⁵⁶.

Cearta dintre partizanii învățământului în limba română și cei pentru cel în limba franceză a continuat și s-a amplificat, atingând punctul culminant în 1848, odată cu deschiderea colegiului francez al lui Monty, cu manuale exclusiv în limba franceză și cu profesori veniți din Franța, pentru a preda acolo⁵⁷.

În 1847 era promulgată legea inițiată de domnitorul Gheorghe Bibescu, care interzicea utilizarea limbii române în învățământ, la clasele superioare ale

---

⁵³ Isar 1991, p. 71.

⁵⁴ Hurmuzaki 1913, p. 971; Dumas, Dumas 2003, p. 122.

⁵⁵ Iorga 1971, p. 132; *Istoria românilor* 2003, p. 337.

⁵⁶ Hurmuzaki 1913, p. 25-26; Oghina-Pavie 1993, p. 173; Dumas, Dumas 2003, p. 124. Și călătorul francez Desprez amintea despre aceste demersuri în scrierile sale (Bodea 1982, p. 337, 339).

⁵⁷ Păuș 2010, p. 141.

școlii de la „Sf. Sava” din București. Asistăm, așadar, sub masca modernizării învățământului, la o mișcare de deznaționalizare a acestuia. S-a afirmat că domnitorul Gheorghe Bibescu, ca și Mihail Sturdza în Moldova, încerca să lovească în mișcarea progresistă internă, stimulată de învățământul în limba națională, dar și să reducă plecările tinerilor la studii în Franța, unde se organizau într-o mișcare revoluționară⁵⁸. Domnitorul Gheorghe Bibescu a transformat școala de la „Sf. Sava” într-un institut de limbă franceză. Din dorința de a aduce acolo cât mai mulți profesori francezi, domnul se adresa la 30 septembrie 1847 autorităților franceze. La 2 noiembrie 1847, ministrul de Externe francez expedia cererea lui ministrului Învățământului, subliniind faptul că domnul Țării Românești „a înființat la București un liceu după modelul colegiilor noastre regale”. El mai arăta că „noi exercităm deja, în aceste locuri, prin educație, prin literatura noastră și prin puterea ideilor noastre, a civilizației noastre, o influență morală care este în interesul nostru a se menține și crește”. Ministrul Învățământului a răspuns la acea solicitare printr-un răspuns favorabil, pe care deja i-l transmisese lui Bibescu; el îi cerea solicitantului să-i comunice „măsurile pe care ar fi dispus să le ia cu privire la călătoria și șederea intelectualilor francezi în Valahia”. În plus, ministrul Învățământului din Franța, Salvandy, îi răspundea la 26 noiembrie 1847 lui Bibescu la scrisoarea din 30 septembrie că „Franța va fi totdeauna pregătită să dea concursul său pentru a grăbi progresele învățământului public și a contribui astfel la dezvoltarea civilizației moderne”. Salvandy promitea să depună eforturi „pentru a determina pe membrii Universității din Franța să accepte propunerile făcute de guvernul din Valahia”. Ministrul de Externe francez îl însărcina pe consulul francez de la București, Nion, printr-o depeșă din 30 noiembrie, să-i transmită lui Bibescu „scrisoarea și documentele care îi sunt adresate de contele Salvandy”. Din dorința de a oferi o garanție profesorilor francezi care vor fi doriți să plece în Valahia, Salvandy a dat chiar și o hotărâre în care menționa obligația pe care Bibescu și-o asumase cu privire la condițiile de angajare a profesorilor francezi; în plus, mai adăuga el, universitarii francezi care vor fi venit la București își „vor conserva drepturile și rangul lor în Universitatea din Franța”. Dintre profesorii care vor veni din Franța în urma acelor demersuri, îl menționăm pe Monty⁵⁹. La Colegiul „Sf. Sava” funcționa la 1847 și profesorul de franceză Théodore Théot⁶⁰.

J. A. Vaillant a remarcat că renașterea națională a românilor începuse înainte de sosirea sa în Principate⁶¹. El a fost cel mai important militant în

⁵⁸ Isar 1972, p. 43; Bodea 1982, p. 337, 339.

⁵⁹ Hurmuzaki 1916, p. 28-30; Isar 1972, p. 42, 47-50.

⁶⁰ Gheorghe Asachi considera măsura drept „o fatală lovitură în desvălirea și propășirea învățăturii naționale” (Delureanu 1998, p. 23; *Istoria românilor* 2003, p. 337).

⁶¹ Taftă 1992, p. 569.

această luptă ideologică care-i opunea pe naționaliști reformiștilor. În replică, cum a fost obligat să părăsească școala de la „Sf. Sava”, Vaillant și-a deschis o școală privată, chiar peste drum de colegiu, pentru a-i face concurență⁶². Ziarul *Albina Românească* de la Iași îl elogia la 1838 pe cărturarul și profesorul francez Vaillant, socotindu-l drept „unul din cei mai înrâvnați streini cu bune cugetări ce au avut țara românească”⁶³. Implicat în evenimentele de la 1840, Vaillant a fost obligat să părăsească Valahia; a revenit pe neașteptate la București în decembrie 1842, fără a avea aprobarea autorităților românești. Faptul a fost în măsură să-l surprindă pe consulul francez de acolo, Billecocq⁶⁴. Sosit în capitala valahă chiar în săptămâna când Gheorghe Bibescu se instala domn, într-o perioadă în care amintirea mișcării din 1840 a lui Dumitru Filipescu era foarte vie, cărturarul francez a fost trecut cu forța peste graniță; Billecocq, din motive de circumstanță politică, nu l-a putut ajuta. La 18/30 octombrie, Billecocq îi trimitea domnului cererea lui Vaillant, pe care-l numea „fostul director al Colegiului intern de la « Sf. Sava », devenit astăzi unul din istoricii Valahiei”. Consulul francez făcea apel la clemența domnitorului pentru a-i acorda lui Vaillant permisiunea de a reveni în Țara Românească, pentru a pune astfel capăt „tristei existențe pe care el se pare că o duce din ziua în care a părăsit țara, ale cărui studii speciale îi dădeau poate dreptul de a o considera ca o a doua patrie”. Din păcate, răspunsul lui Gheorghe Bibescu de la 24 octombrie/4 noiembrie a fost negativ⁶⁵. La 5 noiembrie, Billecocq îi comunica detaliat ministrului său de Externe, Guizot, răspunsul domnitorului în cazul lui Vaillant. La 8/20 noiembrie, Vaillant îi scria din Brăila lui Billecocq că decizia lui Gheorghe Bibescu îl mâhnise profund⁶⁶. La 19 noiembrie 1848, Billecocq îl informa pe baronul Bourqueneq, la Constantinopol, despre eșecul încercării lui Vaillant, despre poziția intransigentă a lui Bibescu în această chestiune; totodată, el îl ruga pe ambasadorul francez din capitala otomană să-l ajute pe Vaillant, care urma să ajungă acolo, să-i faciliteze drumul spre Franța deoarece trecerea prin Austria îi era interzisă din cauza unor „antecedente”⁶⁷.

La 17 septembrie 1846, consulul general al Franței în Principate, Doré de Nion, îi scria lui Guizot că domnitorul Bibescu, care beneficiase în tinerețe

⁶² Iorga 1971, p. 105; Isar 1972, p. 42; Liu 1972, p. 588; Potra 1981, p. 372; Potra 1990, p. 43, 56; Păuș 2010, p. 141, 145.

⁶³ Isar 1972, p. 40.

⁶⁴ Zane 1963, p. 195-200, 206, 208, 210, 216-218; Platon 1965, p. 948-949; Isar 1972, p. 40.

⁶⁵ Amintind de „circumstanțele” care au impus alungarea lui Vaillant, domnitorul Gheorghe Bibescu scria: „conduita sa în acest interval de timp și scrierile pe care a crezut de datoria sa să le publice, nu au făcut din nenorocire decât să justifice o dată în plus alungarea sa” (Isar 1972, p. 41, 43-44).

⁶⁶ *Ibidem*, p. 41, 44-46.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 41, 46.

de o educație franceză, și-a trimis cei trei fii să studieze în Franța, la pensionul „Galeron”, unde erau printre cei mai buni elevi⁶⁸. La 21 februarie 1847, nobilul francez Raoul de Pontbriant⁶⁹ adresa o cerere către Eforia Școalelor prin care solicita autorizație⁷⁰ pentru a deschide un institut particular de băieți⁷¹. În Principate, s-au stabilit și juriști, precum avocatul J. Gall, supus francez, născut la Paris, Gallice, sudit francez, profesor la Academia Mihăileană și publicist, secretarul domnitorului Mihail Sturdza. Ultimul a fost amestecat în conjurația confederativă din 1839 a comisului Leonte Radu, deși rolul său politic în mișcare a fost ne semnificativ.

Toți acei sudiți francezi, profesori, medici, ingineri, arhitecți, artiști, librari, meșteșugari, negustori, deosebindu-se prin formație, obiceiuri, moravuri și credințe religioase de pământeni, au constituit incontestabil un factor de progres, contribuind din plin la dezvoltarea cultural-artistică, științifică, edilitară și sanitară a Moldovei și Valahiei, la europenizarea legislației civile și comerciale, la modernizarea societății moldovenești din prima jumătate a secolului al XIX-lea⁷².

Rapoartele consulare, relatările voiajorilor francezi și presa vremii au surprins atât aspecte legate de viața politică, economică, socială, culturală, cotidiană a locuitorilor, cât și detalii în legătură cu prezența dascălilor francezi, înființarea pensioanelor, salariile profesorilor, cererea de carte franceză, alimentată de librăriile și de cabinetele de lectură fondate tot de sudiți francezi, precum și creșterea progresivă a influenței franceze în Principatele Române.

Prezența dascălilor francezi care contribuiau la instruirea fiilor de boieri sau de domni au stat mărturie noilor realități din existența Principatelor Române, cu implicații nu numai în sfera culturii, ci și a mentalului vremii. În schimb, instrucția fiicelor domnitorilor sau de boieri era mai puțin evidențiată. Menționăm și apariția pensioanelor de băieți și fete ținute de francezi, precum și plecarea tinerilor români la studii în străinătate, dovadă a deschiderii Principatelor Române spre nou, spre lumea occidentală. Dezvoltarea învățământului pe căi particulare constituie dovada formării unora dintre

---

⁶⁸ Hurmuzaki 1913, p. 1104.

⁶⁹ Raoul de Pontbriant (1811-1896) era de viță nobilă, fiind urmașul vicecontelui Toussain-Marie Pontbriand (1776-1844), care, în tinerețe, făcuse parte din grupările chouanilor ce luptaseră împotriva Republicii. După restaurație, a fost colonel în armata franceză, iar în 1823 a participat la expediția din Spania. A primit titlul de profesor definitiv în 1843, în luna octombrie, și a predat franceza la Colegiul Național, iar apoi la Liceul „Gh. Lazăr” până la pensie (Potra 1990, p. 51).

⁷⁰ În autorizație, Eforia Școalelor specifica că la acea instituție de învățământ se vor preda limbile română, franceză și germană, „învățături care să fie în toată vremea conform cu sistemul școalelor publice, astfel încât școlarii acestui pensionat să poată da examene [...] dimpreună cu școlarii colegiului Sf. Sava” (*ibidem*).

⁷¹ *Ibidem*, p. 43.

⁷² *Ibidem*, p. 159-160, 163.

tineri, provenind în special, din rândurile boierimii, a instruirii în limbi străine de circulație europeană, o veritabilă deschidere a societății românești spre modernitate.

Instruction and Education in Pre-1848 Romanian Principalities: French Observers and Contributions from 1821 until the Eve of the 1848 Revolution (II)

(Abstract)

After 1821, the dissemination of the French language in the Romanian Principalities progressed due to both young intellectuals who had studied in France, and French preceptors who taught the children of Romanian boyars or worked in private and public schools. An important contribution was the wide circulation of French books read either in the original or in translation, which spread Western ideas in general and those of French culture in particular.

From the third decade of the nineteenth century, many foreigners came to the Romanian Principalities; some of them possessed solid cultural training and were employed as teachers in wealthy homes, where they taught subjects in French, German, Greek and Italian. Later, with the approval of the authorities, many such teachers opened *Eforia Școalelor*, private boarding schools for boys or girls. These boarding schools were soon enrolling not only external but also internal students, bringing substantial benefits to their owners. Parents of pupils were grateful because they no longer had to worry about the education of their children, as admission to these boarding schools ensured a high quality the education and the opportunity to learn, at the very least, a foreign language and good etiquette.

The influx of foreign professionals - teachers, doctors, engineers, architects, artists, booksellers, craftsmen and merchants, distinguished by their education, customs, morals and religious beliefs - was undeniably a driver of progress, contributing greatly to the cultural, artistic, scientific, health and urban development of Moldavia and Wallachia. It also contributed to the Europeanization of civil and commercial law and the modernization of Romanian society in the first half of the nineteenth century.

The presence of French teachers who helped train the sons of boyars or princes stood witness to the new realities of the existence of Romanian Principalities, with implications not only in the cultural sphere, but also in the mental one. However, education was less emphasized for the daughters of these aristocrats, and in this context, the appearance of French-run boarding schools for both boys and girls was an important development. The particular ways in which education developed during this period - the opportunity (particularly among the children of the nobility) to learn foreign languages, and the trend for young Romanians to study abroad - is a sign of the opening up of the Romanian Principalities to the Western world and to modernity during this period.

Abrevieri bibliografice

Adamescu 1924 - Gh. Adamescu, *Primii profesori francezi de la „Sf. Sava”*, în *RGI*, XII, 1924, 2, p. 70-90.

Bădărău 1982 - Gabriel Bădărău, *Organizarea și conținutul învățământului public în Moldova între anii 1832 și 1848 (III)*, în *AIIAI*, XIX, 1982, p. 375-393.

Instrucția și educația în Principatele Române prepașoptiste

- Bădărău 1987 - Gabriel Bădărău, *Academia Mihăileană (1835-1848). Menirea patriotică a unei instituții de învățământ*, Iași, 1987.
- Bădărău 1996-1997 - Gabriel Bădărău, *Europa apuseană ca model politic (sfârșitul sec. al XVIII-lea - începutul sec. al XIX-lea)*, în Ion Agrigoroaiei, Gheorghe Cliveti (coord.), *Național și social în istoria românilor. Profesorului Gheorghe Platon la a 70-a aniversare/ASUAIC-I, XLII-XLIII*, supliment, 1996-1997, p. 201-221.
- Berindei 1963 - Dan Berindei, *Orașul București, reședință și capitală a Țării Românești (1459-1862)*, București, 1963.
- Berindei 1979 - Dan Berindei, *Legături și convergențe istorice româno-franceze*, în *RI*, 32, 1979, 3, p. 405-428.
- Berindei 1991 - Dan Berindei, *La France et le processus de constitution de la Roumanie moderne*, în *RREI*, XXV, 1991, 5-6 (115-116), p. 381-385.
- Berindei 1994 - Dan Berindei, *Formarea elitei românești peste hotare în cel de-al doilea sfert al secolului al XIX-lea. Parisul*, în *RI*, V, 1994, 5-6, p. 515-521.
- Berindei 1997 - Dan Berindei, *Românii și Europa în perioadele premodernă și modernă*, București, 1997.
- Bodea 1966 - Cornelia C. Bodea, *Moments de la lutte révolutionnaire pour l'unité nationale roumaine entre 1835-1848*, în *RRH*, V, 1966, 1, p. 5-12.
- Bodea 1982 - Cornelia C. Bodea, *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, vol. I, București, 1982.
- Calistru 2003 - Doina Calistru, *Influența franceză în spațiul românesc. Modalități de receptare, forme de expresie*, în Alexandru Zub, Dumitru Ivănescu (coord.), *Franța. Model cultural și politic*, Iași, 2003, p. 29-50.
- Drăgan, Stescu 1999 - Lenuța Drăgan, Mariana Stescu, *Albina Românească. 1829-1849. Indice bibliografic*, vol. I-II, Iași, 1999.
- Delureanu 1998 - Ștefan Delureanu, *Mișcările liberal-democratice europene din secolul al XIX-lea și protagoniștii lor în percepția adversarului*, în *SMIM*, 1998, XII, p. 21-50.
- Dumas, Dumas 2003 - Olivier Dumas, Felicia Dumas, *Enseignement du français et pensions françaises à Iași au XIX-ème siècle*, în Alexandru Zub, Dumitru Ivănescu (coord.), *Franța. Model cultural și politic*, Iași, 2003, p. 117-127.
- Durandîn 1998 - Catherine Durandîn, *Istoria românilor*, prefață de Al. Zub, Iași, 1998.
- Duțu 1972a - Alexandru Duțu, *Cărțile de înțelepciune în cultura română*, București, 1972.
- Duțu 1972b - Alexandru Duțu, *Sinteză și originalitate în cultura română (1650-1848)*, București, 1972.
- Eliade 1914 - Pompiliu Eliade, *La Roumanie au XIX-e siècle*, vol. I, Paris, 1914.
- Eliade 1982 - Pompiliu Eliade, *Influența franceză asupra spiritului public în România. Originele. Studiu asupra stării societății românești în vremea domniilor fanariote*, București, 1982.
- Filimon 1973 - A. Filimon, *Schimbările comerciale între Belgia și Principatele Române în perioada 1830-1859*, în *ASUAIC-I*, XIX, 1973, 1, p. 75-83.
- Haneș 1929 - Vasile Haneș, *Formarea opiniei franceze asupra României în secolul al XIX-lea*, Craiova, 1929.

- Hurmuzaki 1912 - Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XVI, 1603-1824. *Corespondență diplomatică și rapoarte consulare franceze publicate după copiile Academiei Române de Nerva Hodoș*, București, 1912.
- Hurmuzaki 1913 - Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XVII, *Corespondență diplomatică și rapoarte consulare franceze (1825-1846) culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, publicate după copiile Academiei Române de Nerva Hodoș*, București, 1913.
- Hurmuzaki 1916 - Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XVIII, *Corespondență diplomatică și rapoarte consulare franceze (1847-1851) cu un apendice cuprinzând două documente din 1595 și 1599 precum și documente diplomatice rusești din 1817-1821, culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, publicate după copiile Academiei Române de Nerva Hodoș*, București, 1916.
- Husar 1968 - Al. Husar, *Patriotul Kogălniceanu și Europa*, în *SAI*, XII, 1968, p. 67-77.
- Ioncioaia 1994 - Florea Ioncioaia, *Tineri români și greci la studii în Franța (în deceniul III al secolului trecut)*, în Gabriel Bădărău, Leonid Boicu, Lucian Nastasă (coord.), *Istoria ca lectură a lumii. Profesorului Alexandru Zub la împlinirea vârstei de 60 de ani*, Iași, 1994, p. 525-542.
- Ioniță 2007 - Alexandrina Ioniță, *Carte franceză în Moldova până la 1859*, Iași, 2007.
- Iordache 1974 - Anastasie Iordache, *Alexandru C. Golescu (1819-1881)*, București, 1974.
- Iorga 1971 - N. Iorga, *Istoria învățământului românesc*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Ilie Popescu Teiușan, București, 1971.
- Iorga 1981 - N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, ediție îngrijită de Adrian Anghelescu, București, 1981.
- Isar 1972 - N. Isar, *J. A. Vaillant și profesorii francezi din cadrul Colegiului „Sf. Sava” (1829-1848)*, în *AnUB-I*, XXI, 1972, 2, p. 37-51.
- Isar 1979 - Nicolae Isar, *România la studii în Franța în anii 1800-1834*, în *AnUB-I*, XXVIII, 1979, p. 42-56.
- Isar 1991 - N. Isar, *Publiciști francezi și cauza română. 1834-1859*, București, 1991.
- Istoria românilor* 2003 - *Istoria românilor*, vol. VII, tom I, *Constituirea României moderne (1821-1878)*, coordonator Dan Berindei, București, 2003.
- Lapedatu 1942 - A. Lapedatu, recenzie la Olimpiu Boitoș, *Raporturile românilor cu Ledru-Rollin și radicalii francezi în timpul revoluției dela 1848*, București, 1940, în *AIIIN*, 1939-1942, VIII, 1942, p. 390-393.
- Leancă 2005 - Gabriel Leancă, *Vasile Alecsandri și Franța. Studiu de caz asupra construcției elitei culturale și politice în Principatele Române*, în *AIIAI*, XLII, 2005, p. 157-174.
- Liu 1972 - Nicolae Liu, *Nicolae Bălcescu et la légende napoléonienne en Roumanie*, în *RRH*, XI, 1972, 4, p. 581-601.
- Liu 1984 - Nicolae Liu, *La Révolution de 1848 et les rapports intellectuels franco-roumains*, în *RRH*, XXIII, 1984, 2, p. 129-143.
- Liu 1985 - Nicolae Liu, *Cartea și biblioteca, mijloace de cunoaștere și de apropiere în istoria relațiilor româno-franceze*, în *RI*, 38, 1985, 3, p. 284-301.

- Liu 2008 - Nicolae Liu, *Orizont european în iluminismul românesc. Francofonie și cultură franceză*, în RI, XIX, 2008, 1-2, p. 135-157.
- Mărieș 1985 - Stela Mărieș, *Supușii străini din Moldova în perioada 1781-1862*, Iași, 1985.
- Oghina-Pavie 1993 - Cristina Oghina-Pavie, *Les Français en Moldavie au XIX-ème siècle*, în Alexandru-Florin Platon (coord.), *Nouvelles perspectives de l'histoire sociale en Roumanie*, Iași, 1993, p. 173-185.
- Oncescu 2007 - Iulian Oncescu, *România în politica orientală a Franței (1866-1878)*, Târgoviște, 2007.
- Papacostea-Danielopolu 1974 - Cornelia Papacostea-Danielopolu, *Catalogul Bibliotecii de la Stânca*, în SCB, s.n., XIII, 1974, p. 155-170.
- Păuș 2010 - Viorica Aura Păuș, *La diffusion du français dans l'espace roumain, facteur du progrès culturel et de renforcement de l'identité linguistique - approche historique de l'enseignement*, în *Lucrările Simpozionului Internațional Cartea. România. Europa*, ediția a II-a, 20-24 septembrie 2009, 550 de ani de la prima atestare documentară a orașului București, București, 2010, p. 134-148.
- Petrescu 2009 - Ștefan Petrescu, *Ortodoxie, națiune și societate în Țările Române. Grecii și dreptul de pământean în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în SMIM, XXII, 2009, p. 123-140.
- Platon 1965 - Gh. Platon, *Contributions à la connaissance des mouvements sociaux et politiques antérieurs à l'année révolutionnaire 1848 en Moldavie. La « Société (Association) Philanthropique »*, în RRH, IV, 1965, 5, p. 943-962.
- Potra 1981 - George Potra, *Din Bucureștii de altădată*, București, 1981.
- Potra 1990 - George Potra, *Din Bucureștii de ieri*, vol. II, București, 1990.
- Prin Țările Române 1984 - *Prin Țările Române. Călători străini din secolul al XIX-lea*, antologie, traducere, studiu introductiv și note de Simona Vârzar, București, 1984.
- Rally 1931 - Alex. Rally, *Le voyage de Cochelet dans les principautés roumaines (1834-5)*, în RHSEE, VIII, 1931, 10-12, p. 276-294.
- Stan 1988 - Apostol Stan, *Unitatea națională prin legături între cărturari în anii anteriori revoluției de la 1848*, în RI, 41, 1988, 4, p. 386-403.
- Taftă 1992 - Lucia Taftă, *Ideile de modernizare a societății românești în prima jumătate a secolului XIX*, în RI, III, 1992, 5-6, p. 559-570.
- Ungureanu 2004 - Mihai-Răzvan Ungureanu, *Convertire și integrare religioasă în Moldova la începutul epocii moderne*, Iași, 2004.
- Vitcu 2002 - D. Vitcu, *Contribuția alogenilor la procesul modernizării societății românești în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Note preliminare*, în Dumitru Vitcu, Dumitru Ivănescu, Cătălin Turluc (coord.), *Modernizare și construcție națională în România. Rolul factorului alogen, 1832-1918*, Iași, 2002, p. 23-39.
- Zane 1963 - G. Zane, *Mișcarea revoluționară de la 1840 din Țara Românească*, în SMIM, III, 1963, p. 56-72.

Cuvinte-cheie: Principatele Române, observatori francezi, imagine, instrucție, educație, percepție.

Keywords: Romanian Principalities, French observers, image, instruction, education, perception.

LISTA ABREVIERILOR

ActaMN	- Acta Musei Napocensis. Cluj-Napoca.
ActaMP	- Acta Musei Porolissensis. Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău.
ADB	- Allgemeine Deutsche Biographie. Verlag Duncker & Humblot. Leipzig.
AÉ	- Archaeologiai Értesítő a Magyar régészeti, művészettörténeti és éremtani társulat tudományos folyóirata. Budapest.
AHA	- Acta Historiae Artium. Akadémiai Kiadó. Budapest.
AI	- Artificial Intelligence. Elsevier. Amsterdam.
AIAC	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj. Cluj-Napoca (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „George Bariț”).
AIIAI/AIIX	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași. (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” Iași).
AIIN	- Anuarul Institutului de Istorie Națională. Universitatea „Regele Ferdinand I”. Cluj-Sibiu, Sibiu.
AISC	- Anuarul Institutului de Studii Clasice. Cluj.
AJJ	- Arktika: jekologija i jekonomika. Institut jadernoj bezopasnosti Rossijskoj akademii nauk. Moskva.
AJN	- American Journal of Numismatics. American Numismatics Society. New York.
AJPA	- American Journal of Physical Anthropology. The Official Journal of the American Association of Physical Anthropologist. Baltimore.
AM	- Arheologia Moldovei. Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași.
AMZ	- Arheološki muzej u Zagrebu. Zagreb.
AnB	- Analele Banatului (serie nouă). Timișoara.
AnUB-I	- Analele Universității din București - Istorie. Universitatea din București.
Apulum	- Apulum. Acta Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii Alba Iulia.
ArchKözl	- Archaeologiai Közlemények. Pesten.
ARCS	- American Review of Canadian Studies. Association for Canadian Studies in the United States. New York.
Argesis	- Argesis. Studii și Comunicări. Muzeul Județean Argeș. Pitești.
ArhMed	- Arheologia Medievală. Reșița, Cluj-Napoca.

Lista abrevierilor

- ArhMold** - Arheologia Moldovei. Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași.
- ASS** - Asian Social Science. Canadian Centre of Science and Education. Toronto.
- Astra Salvensis** - Astra Salvensis. Cercul Salva al ASTRA. Salva.
- ASUAIC-I** - Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (serie nouă). Secțiunea IIIe. Istorie. Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.
- ATS** - Acta Terrae Septemcastrensis. Sibiu.
- AUASH** - Annales Universitatis Apulensis. Series Historica. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
- BAMNH** - Bulletin of the Alabama Museum of Natural History. The University of Alabama. Tuscaloosa.
- BCȘS** - Buletinul Cercurilor Științifice Studențești. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
- BG** - Byllye Gody. Sochi State University. Sochi.
- BMS** - Bibliotheca Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș.
- BOR** - Biserica Ortodoxă Română. Patriarhia Română. București.
- BpRég** - Budapest Régiségei. Budapest.
- BSNR** - Buletinul Societății Numismatice Române. București.
- Caietele CIVA** - Caietele CIVA. Asociația „Cercul de Istorie Veche și Arheologie” Alba Iulia.
- CArh** - Cercetări arheologice. București.
- Carpica** - Carpica. Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău.
- CH** - Church History. Cambridge University Press. Cambridge.
- CN** - Cercetări Numismatice. Muzeul Național de Istorie a României. București.
- ComȘtMediaș** - Comunicări Științifice. Mediaș.
- Corviniana** - Corviniana. Acta Musei Corvinensis. Hunedoara.
- CPF** - Cahiers des Portes de Fer. Beograd.
- Cumania** - A Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezetének Évkönyve. Kecskemét.
- Dacia** - Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie. București, I, (1924) - XII (1948). Nouvelle série: Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. București.
- Danubius** - Danubius. Muzeul de Istorie Galați.
- e-COM** - e-Conservation online magazine. Vila do Conde. Portugalia.
- EphNap** - Ephemeris Napocensis. Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca.

Erdély Múzeum	- Erdély Múzeum. Erdélyi Múzeum-Egyesület. Cluj-Napoca.
FVL	- Forschungen zur Volks- und Landeskunde. Sibiu.
Geopolitics	- Geopolitics. Taylor & Francis. London.
Glasul Bisericii	- Glasul Bisericii. Mitropolia Munteniei și Dobrogei. București.
GNS	- Gumanitarnye nauki v Sibiri. Sibirskoe otdelenie Rossijskoj akademii nauk. Novosibirsk.
Graiul Maramureșului	- Graiul Maramureșului. Baia Mare.
HCS	- Historia y comunicación social. Departamento de Historia de la Comunicación Social de la Facultad de Ciencias de la Información. Universidad Complutense Madrid.
HHCT	- History and Historians in the Context of the Time. Academic Publishing House <i>Researcher</i> . Sochi.
HIR	- Harvard International Review. Harvard International Relations Council at Harvard University. Cambridge (Massachusetts).
IJI	- Istoriko-jekonomicheskie issledovanija. Bajkal'skij gosudarstvennyj universitet Ekonomiki I prava. Irkutsk.
IJMS	- Indian Journal of Marine Sciences. National Institute of Science Communication and Information Resources. New Delhi.
Istros	- Istros. Muzeul Brăilei. Brăila.
IV	- Istoricheskiy vestnik. Izdatelskiy dom B. B. Glinskogo. Sankt Peterburg.
IVUZ	- Izvestija vysshih uchebnyh zavedenij. Severo-Kavkazskij region. Serija: Obshhestvennye nauki. Rostov-na-Donu.
Îndrumător pastoral	- Îndrumător pastoral. Episcopia Ortodoxă Română de Alba Iulia.
JBSM	- Jahrbuch des Burzenländer Sächsischen Museums. Kronstadt (Brașov).
JeKO	- Izdatelskiy Dom ECO. Novosibirsk.
JGlassStud	- Journal of Glass Studies. The Corning Museum of Glass. New York.
JGRO	- Journal of Geophysical Research: Oceans. AGU Publications. Washington.
JHA	- Journal for the History of Astronomy. SAGE Publications (UK). London.
JHG	- Journal of Historical Geography. Elsevier. Amsterdam.
JPIPSS	- The Journal of Power Institutions of Post-Soviet Societies. Paris.

Lista abrevierilor

JRGZM	- Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums zu Mainz.
KHKM	- Kwartalnik Historii Kultury Materialnej. Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk. Warszawa.
Materiale	- Materiale și cercetări arheologice. București.
MedievArchaeol	- Medieval Archaeology. Society for Medieval Archaeology. London.
MemAntiq	- Memoria Antiquitatis. Complexul Muzeal Județean Neamț. Piatra Neamț.
MFME	- A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Studia Archaeologica. Szeged.
MMJ	- Metropolitan Museum Journal. The Metropolitan Museum of Art. New York.
MPEA	- Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár. Budapest.
MTT	- Magyar Történelmi Társ. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest.
NET	- Nurse Education Today. Elsevier. Amsterdam.
NGB	- New German Biography. Bayerische Akademie der Wissenschaften. München.
Niva	- Niva. Petrograd.
NK	- Numizmatikai Közlöny. Magyar numizmatikai társulat. Budapest.
ODIL	- Ocean Development and International Law. Taylor & Francis. London.
OK	- Orvostörténeti közlemények / Communicationes de historia artis medicinae. Semmelweis Orvostörténeti Múzeum. Budapest.
Oltenia	- Oltenia. Studii și Comunicări. Arheologie-Istorie. Muzeul Olteniei. Craiova.
Pallas	- Pallas. Revue d'études antiques. Université de Toulouse le Mirail. Toulouse.
PG	- Political Geography. Elsevier. Amsterdam.
Polar Geography	- Polar Geography. Taylor & Francis. London.
Pontica	- Pontica. Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța.
Porțile Cetății	- Porțile Cetății. Sebeș.
PR	- Polar Record. Cambridge University Press. Cambridge.
PUM	- Programm des evangelischen Unter-Gymnasium A. B. in Mühlbach. Sebeș.
RB	- Revista Bistriței. Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud. Bistrița.
Revista istorică	- Revista istorică: dări de seamă, documente și notițe. București (1925-1941).
RGI	- Revista generală a învățământului. București.

RHSEE/RESEE	- Revue historique du sud-est européen. Academia Română. București, Paris (din 1963 Revue des études sud-est européennes).
RI	- Revista de Istorie (din 1990 Revista istorică). Academia Română. București.
RIR	- Revista istorică română. Institutul de Istorie Națională din București.
RJTP	- Regional'naja jekonomika: Teorija i praktika. Finansy i Kredit. Moskva.
RMM-MIA	- Revista Muzeelor și Monumentelor. Monumente Istorice și de Artă. București.
RRH	- Revue Roumaine d'Histoire. Academia Română. București.
RSM	- Rossija i sovremennyj mir. Institut nauchnoj informacii po obshhestvennym naukam Rossijskoj akademii nauk. Moskva.
SAA	- Studia Antiqua et Archaeologica. Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași.
SAI	- Studii și articole de istorie. Societatea de Științe Istorice și Filologice a RPR. București.
Sargetia	- Sargetia. Acta Musei Devensis. Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva.
SCB	- Studii și cercetări de bibliologie. Academia Română. București.
SCIM	- Studii și cercetări de istorie medie. București.
SCIV(A)	- Studii și cercetări de istorie veche. București (din 1974, Studii și cercetări de istorie veche și arheologie).
SCJ	- Southern Communication Journal. Southern States Communication Association. Philadelphia.
SCN	- Studii și Cercetări de Numismatică. Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” București.
SG	- Soziale Geschichte. Stiftung für Sozialgeschichte des 20. Jahrhunderts. Bremen.
SGP	- Sovetskoe gosudarstvo i pravo. Nauka. Moskva.
Signs	- Signs. Journal of Women in Culture and Society. University of Chicago Press. Chicago.
SMIM	- Studii și materiale de istorie modernă. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” București.
SMK	- Somogyi Múzeumok Közleményei. A Somogyi Megyei Múzeumok.
Societatea de mâine	- Societatea de mâine. Cluj (1924-1945).
SPS	- Sovremennye proizvoditel'nye sily. Sovet po izucheniju proizvoditel'nyh sil, Ministerstvo jekonomicheskogo razvitiya Rossijskoj Federacii i Rossijskoj akademii nauk. Moskva.

Lista abrevierilor

SRFJP	- Sever i rynek: formirovanie jekonomicheskogo porjadka. Institut ekonomicheskikh problem im. G. P. Luzina. Apatity.
SS	- Sovetskij Sever. Oblastnoy Komitet Narymskogo okruga KPSS. Kolpashevo.
StComSibiu	- Studii și comunicări. Arheologie-istorie. Muzeul Brukenthal. Sibiu.
StComSM	- Studii și comunicări. Muzeul Județean Satu Mare.
StRI	- Studii. Revistă de istorie (din 1974 Revista de istorie și din 1990 Revista istorică). Academia Română. București.
SUCH	- Studia Universitatis Cibiensis. Series Historica. Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu.
SVS	- Supplément de la vie spirituelle. Le Edition de Cerf. Paris.
SympThrac	- Symposia Thracologica. Institutul Român de Tracologie. București.
Terra Sebus	- Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș.
Thraco-Dacica	- Thraco-Dacica. Institutul Român de Tracologie. București.
Történelmi Szemle	- Történelmi Szemle. Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének. Budapest.
TP	- Telecommunications Policy. Elsevier. Amsterdam.
Transilvania	- Transilvania. Centrul Cultural Interetnic Transilvania. Sibiu.
Tyragetia	- Tyragetia. Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Chișinău.
Ungarische Jahrbücher	- Ungarische Jahrbücher. Berlin.
VCGU	- Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta. Cheljabinskij gosudarstvennyj universitet. Chelyabinsk.
VIZ	- Voenno-istoricheskii zhurnal. Moskva.
VKGU	- Vestnik Kazanskogo Gosudarstvennogo Universiteta. Kazanskij (Privolzhskij) federal'nyj universitet. Kazan.
VMZ	- Voenno-meditsinskii zhurnal. Moskva.
VRJU	- Vestnik Rossijskogo jekonomicheskogo universiteta im. G. V. Plehanova. Rossijskij. Gosudarstvennyj universitet imeni G. V. Plehanova. Moskva.
VSA	- Vestnik Severnogo (Arkticheskogo) federal'nogo universiteta, serija: Gumanitarnye i Social'nye Nauki. Severnyj (Arkticheskij) federal'nyj universitet imeni M. V. Lomonosova. Arkhangelsk.
VTP	- Voprosy teorii i praktiki. Izdatelskiy Dom Gramota. Tambov.

- WI** - Die Welt des Islams. Internationale Zeitschrift für die
Forschung des modernen Islams. Brill.
- WJC** - Western Journal of Communication. Western States
Communication Association. Philadelphia.
- ZEKM** - Zhurnal eksperimental'noi i klinicheskoi meditsiny.
Novosibirskii gosudarstvennyi meditsinskii universitet.
Novosibirsk.
- ZfSL** - Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde.
Gundelsheim.